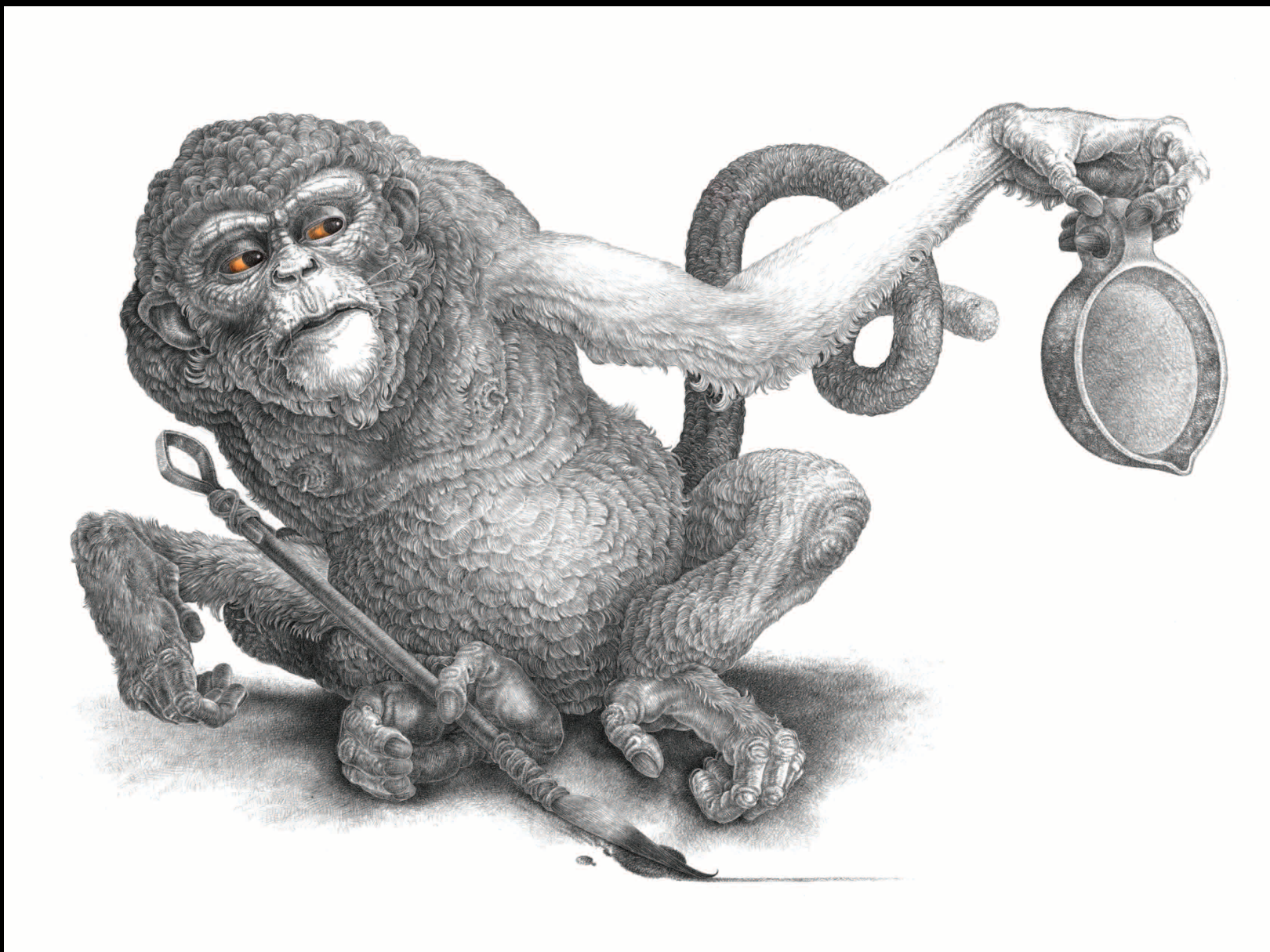

JORGE LUIS BORGES
KÉPZELT LÉNYEK KÖNYVE • BOOK OF IMAGINARY BEINGS

M. NAGY SZILVIA RAJZAI

KÉPEK A SZÁZHÚSZ DARABOT TARTALMAZÓ SOROZATBÓL

•

PICTURES FROM THE SERIES OF HUNDRED AND TWENTY

Tíz évet fordítottam Jorge Luis Borges *Képzelt lények* könyve című művének illusztrálására. Ezek a képek A4 méretű ceruzarajzok a grafit + 1 szín alkalmazásával. Egy-egy rajz két-három hétig készül; jónéhányat, amelyeket valamiképpen túlhaladottnak éreztem, újra meg újra megrajzoltam.

Munkámban törekszem a leghagyományosabb értelemben vett *ábrázolásra*; a látató részletességre és a technikai tisztaságra. A ma szokásosnál talán többre értékelem a rajztudást, a manuális-technikai felkészültséget és az anatómiai, geometriai, színtani ismereteket.

A nagy példaképek: Albrecht Dürer, Hans Holbein, Giovanni Battista Piranesi, Jan van Eyck, Ivan Bilibin, Zdeněk Burian és akadnak még többen is.

Budapest, 2017

I have spent ten years illustrating Jorge Luis Borges' *Book of Imaginary Beings*. My pictures are A4 sized pencil drawings each in one colour and the black of the graphite too. The work for each picture had lasted for 2–3 weeks still many of them I drew anew again and again as the long series undeniably reshaped itself over time.

I strive for representation as it is traditionally understood, for fine detailedness and technical purity. I hold in high regard manual-technical trainedness, knowledge of anatomy, geometry and colour theory more than it is fashionable these days.

My great idols are Albrecht Dürer, Hans Holbein, Giovanni Battista Piranesi, Jan van Eyck, Ivan Bilibin, Zdeněk Burian and others...

2017 Budapest

TÜKRŐÁLLATOK

A tükörök világa akkoriban nem vált szét, mint most, az emberek világától. Sőt nagyon is különböztek egymástól; a lények, a színek, a formák nem feleltek meg egymásnak. A két birodalom, a tükör és az embervilág, jól megfért egymással; ide-oda lehetett közlekedni a tükörökön át. Egy éjjel előzőnlötte a tükörnép a földet. Roppant erejük volt, ám a véres hadakozás után győzedelmeskedett a Sárga Császár varázstudománya. Visszaverte erőiket, bezárta őket a tükreikbe, s megszabta nekik, hogy azontúl minden emberi tettet – mint valami álomban – meg kell kettőzniük. Elvette az erejüket, az alakjukat, és szolgálalkú tükörképpé fokozta le őket. Egy nap azonban majd kiszabadítják magukat e bűvös tehetetlenségből.

Elsőként a Hal kel majd életre. A tükör mélyén akkor egy halovány vonalat veszünk észre, amelynek a színe egyetlen más árnyalathoz sem lesz fogható. Utána apránként a többi forma is feltünedezik. Lassanként mindjobban eltérnek tőlünk, lassanként már nem utánoznak bennünket. Kitörnek az üveg, illetve a fém fogságából, s akkor már nem találnak legyőzőre. A tükörlények oldalán ott harcolnak majd a vizek teremtményei.

Jünnanban nem Tükörhalról, hanem Tükörtigrisről beszélnek. Másutt pedig úgy vélik, hogy ama támadás előtt kihallatszik majd a fegyverek zaja a tükörök mélyéről.

FAUNA OF MIRRORS

In those days the world of mirrors and the world of men were not, as they are now, cut off from each other. They were, besides, quite different; neither beings nor colours nor shapes were the same. Both kingdoms, the specular and the human, lived in harmony; you could come and go through mirrors. One night the mirror people invaded the earth. Their power was great, but at the end of bloody warfare the magic arts of the Yellow Emperor prevailed. He repulsed the invaders, imprisoned them in their mirrors, and forced on them the task of repeating, as though in a kind of dream, all the actions of men. He stripped them of their power and of their forms and reduced them to mere slavish reflections. Nonetheless, a day will come when the magic spell will be shaken off.

The first to awaken will be the Fish. Deep in the mirror we will perceive a very faint line and the colour of this line will be like no other colour. Later on, other shapes will begin to stir. Little by little they will differ from us; little by little they will not imitate us. They will break through the barriers of glass or metal and this time will not be defeated. Side by side with these mirror creatures, the creatures of water will join the battle.

In Yunnan they do not speak of the Fish but of the Tiger of the Mirror. Others believe that in advance of the invasion we will hear from the depths of mirrors the clatter of weapons.

A MARTICHORAS

Azt írja Plinius (VIII, 30), hogy Artaxerxész Mnemón orvosa, Ktésziász szerint „Etiópiában él egy Martichoras nevű állat; három sor foga van, s azok úgy összeillenek, mint a fésű fogai; az arca, a füle, akár az emberé, kék a szeme, vörös a teste, mely oroslán alakú, a farka végén pedig, mint a skorpiók potrohán, fullánk van. Roppant fürge, s nagyon kedveli az emberhúst; a hangja olyan, mint mikor egy fuvola és egy trombita szól együtt.”

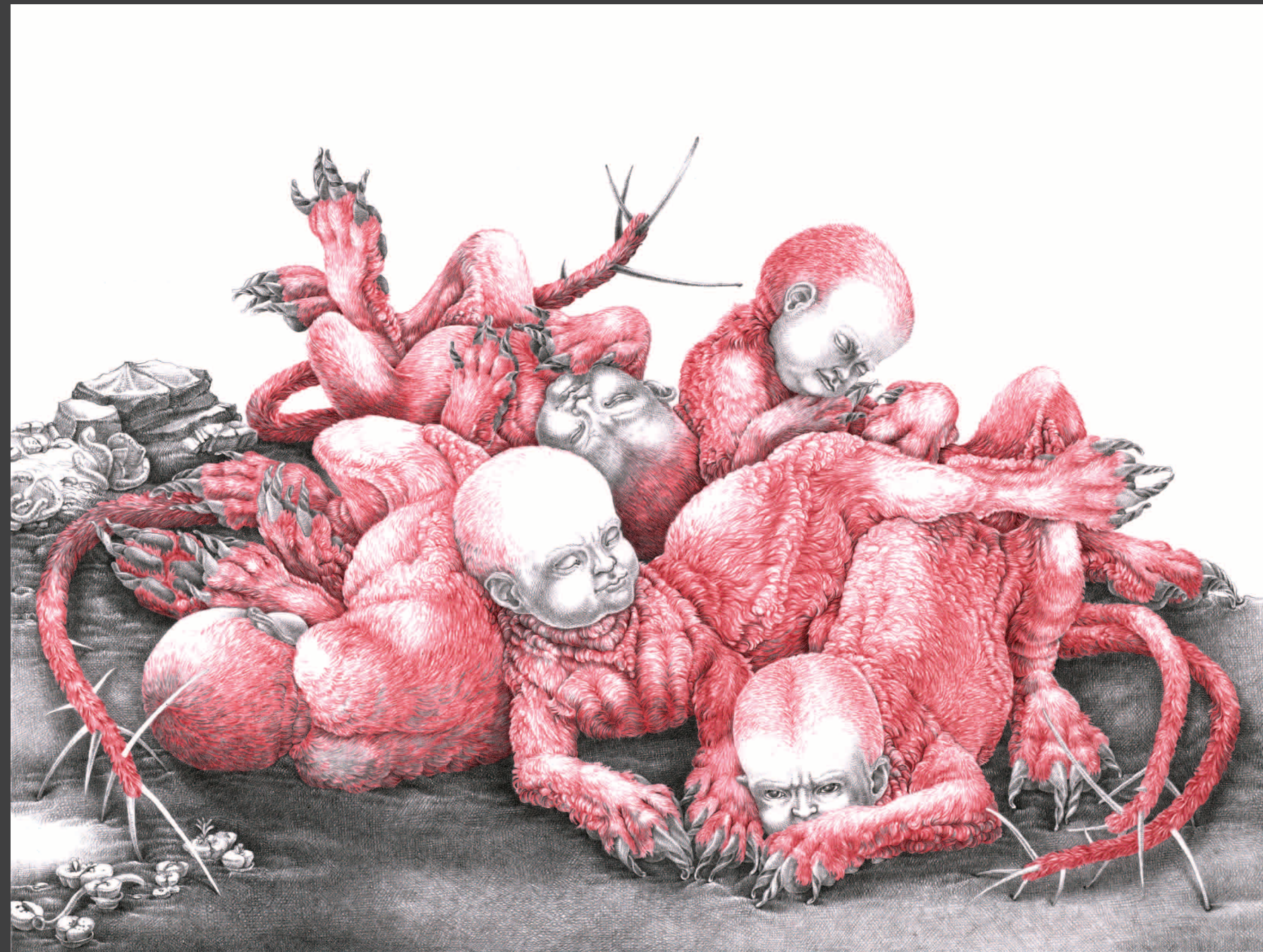
A Szent Antal megkísértése utolsó lapjain Flaubert pontosabban írta le a Martichorast: „Hatalmas, vörös oroslán, melynek emberarca van és három sor foga. »Vörös szőrzetem bozontja elvegyül a homok csillogásával. Orromon át a pusztaság borzadályát árasztom! Felfalom a seregeket, ha a sivatagban tévelyegnek. Karmom csavaros, mint a fűrő, fogam csipkés, mint a fűrész. Tekerő farkam lánczsákkal tüskés, melyeket jobbra-balra, előre-hátra kiröpítek. Nézd! Nézd!« Farkának töviseit hajigálja, melyek úgy repülnek szét minden irányba, mint a nyílvevesszők. Vérharmat hullik, és neszez a leveleken.”

THE MANTICORE

Pliny (VIII, 30) informs us that according to Ctesias, the Greek physician of Artaxerxes Mnemon, among the Ethiopians there is an animal found, which he calls the mantichora; it has a triple row of teeth, which fit into each other like those of a comb, the face and ears of a man, and azure eyes, is of the colour of blood, has the body of the lion, and a tail ending in a sting, like that of the scorpion. Its voice resembles the union of the sound of the flute and the trumpet; it is of excessive swiftness, and is particularly fond of human flesh.

Flaubert has improved upon this description, and in the last pages of *The Temptation of Saint Anthony*, we read: The Manticore a gigantic red lion with a human face and three rows of teeth.

‘The iridescence of my scarlet hide blends into the shimmering brightness of the desert sands. Through my nostrils I exhale the horror of the lonely places of the earth. I spit out pestilence. I consume armies when they venture into the desert. ‘My nails are twisted into talons, like drills, and my teeth are cut like those of a saw; my restless tail prickles wit darts, which I shoot left and right, before me, behind. Watch!’ The Manticore shoots the quills of its tail, which spread out like arrows on every hand. Drops of blood drip down, spattering the leaves of the trees.

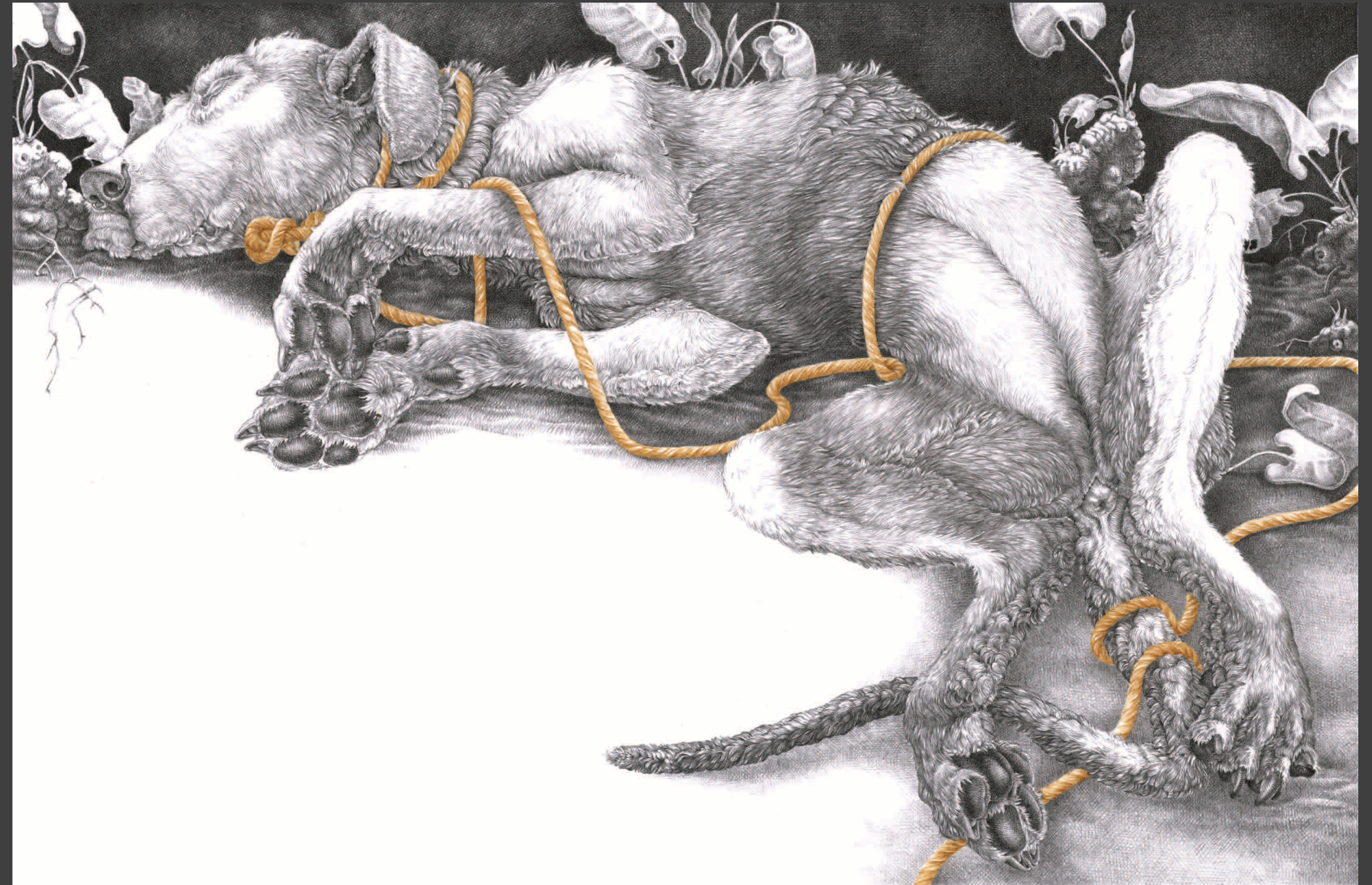
A MANDRAGÓRA

A Borametzhez hasonlóan a mandragórának nevezett növény is közel áll az állatvilághoz, lévén hogy feljajdul, ha kitépik; jajszavától megőrülhet minden földi lény (*Rómeó és Júlia*, IV, 3). Püthagorasz „*antropomorf*”-nak nevezte; a földművelés római tudósa, Lucius Columella „*semi-homo*”-nak, Albertus Magnus pedig azt írta róla, hogy még a nemek megkülönböztetésében is emberi. Plinius már korábban kijelentette, hogy a fehér mandragóra hím, a fekete pedig nőstény. Akárcsak azt, hogy a mandragóraszedők kardjukkal három kört rajzolnak a földre, s nyugatnak néznek; leveleinek oly erős az illata, hogy megnémíthatja az embert. Borzasztó veszélyeknek teszi ki magát, aki kihúzza; Josephus Flavius azt tanácsolja *A zsidó háború* utolsó könyvében, hogy idomított kutyát kell erre a célra használni. A mandragóra kitépése után a kutya ugyan kimúlik, ám a növény leveléből narkotikumok, varázsszerek és hashajtók készíthetők.

THE MANDRAKE

Like the barometz, the plant known as the Mandrake borders on the animal kingdom, since it gives a cry when it is torn up; this cry can drive those who hear it mad. We read in Shakespeare (*Romeo and Juliet*, IV, iii): And shrieks like mandrakes torn out of the earth, That living mortals, hearing them, run mad . . .

Pythagoras called the plant anthropomorphic; the Roman agronomist Lucius Columella called it semi-human; and Albertus Magnus wrote that the Mandrake is like man himself, down to the distinction between the sexes. Earlier, Pliny had said that the white Mandrake is the male and the black the female. Also, that those who root it out first trace three circles on the ground with a sword and look westward; the smell of its leaves is so strong that ordinarily it can deprive men of the power of speech. To uproot it was to run the risk of terrible calamities. In the last book of his *History of the Jewish Wars*, Flavius Josephus advises us to employ a trained dog; the plant dug up, the dog dies, but the leaves are useful as a narcotic, a laxative, and for the purposes of magic.

SZIRÉNEK

Az idő múlásával más és más formát öltenek a szirének. Első megjelenítőjük, az Odüsszeia tizenkettedik könyvében szereplő rapszódosz nem írja le, milyenek voltak; Ovidius vöröses tollú, szűzarcú madárnak látja őket; Apollóniosz Rhodiosz szerint deréktól felfelé asszony-, lefelé pedig madártestük van; Tirso de Molina mester (akárcsak a címertan) „fele asszony, fele hal” képet ad róluk. Lényük természete éppígy vitatott; Lemprière klasszikus szótára nimfának tartja őket, Quicherat-é szörnyeknek, Grimalé pedig démonnak. A szirének állítólag egy nyugati szigeten, Kirké közelében élnek, ám egyikük holttestét, Parthenopéét, Campaniában találták meg – a ma Nápolynak hívott, híres város tőle kapta a nevét –, Sztrabón, a geográfus látta is a sírját, s szemtanúja volt a tiszteletére időről időre megrendezett tornáknak.

Az Odüsszeiá-ban azt olvassuk, hogy a szirének magukhoz csalogatták s veszedelembé sodorták a hajósokat, és hogy Odüsszeusz betapasztotta viaszszal az evezősök fülét, magát meg kiköttette az árboc-hoz, hogy ha meghallja is amaz éneket, ne vesszenek ott. Ekkor a szirének azzal tették próbára, hogy megígérték, hogy minden dolgok tudója lehet:

THE SYRENS

Through the course of time the image of the Sirens has changed. Their first historian, Homer, in the twelfth book of the *Odyssey*, does not tell us what they were like; to Ovid, they are birds of reddish plumage with the faces of young girls; to Apollonius of Rhodes, in the upper part of the body they are women and in the lower part seabirds; to the Spanish playwright Tirso de Molina (and to heraldry), ‘half woman, half fish’. No less debatable is their nature. In his classical dictionary Lemprière calls them nymphs; in Quicherat’s they are monsters, and in Grimal’s they are demons. They inhabit a western island, close to Circe’s, but the dead body of one of them, Parthenope, was found washed ashore in Campania and gave her name to the famed city now called Naples. Strabo, the geographer, saw her grave and witnessed the games held periodically in her memory.

The *Odyssey* tells that the Sirens attract and shipwreck seamen, and that Ulysses, in order to hear their song and yet remain alive, plugged the ears of his oarsmen with wax and had himself lashed to the mast. The Sirens, tempting him, promised him knowledge of all the things of this world: For never yet has any man rowed past this isle in his black ship until he has heard the sweet voice from our lips. Nay, he has joy of it, and goes his way a wiser man. For we know all the toils that in wide Troy the Argives and Trojans endured through the will of the gods, and we know all things that come to pass upon the fruitful earth.

POE ÁLOMBELI ÁLLATA

Arthur Gordom Pym, a tengerész című, 1838-ban megjelent regényében Edgar Allan Poe meghökkentő, ám hihető faunával népesítette be az Antarktisz szigetvilágát. A XVIII. fejezetben például ez olvasható:

„Egy bokrot is kihalásztunk a vízből – ágain apró, vörös, galagonyaszerű bogyók nőttek –, meg egy fölöttébb különös, de láthatólag szárazföldi állat tetemét is. A hossza mintegy három láb volt, magassága azonban legfeljebb hat hüvelyk, mivel testét négy igen rövid láb hordozta; mancsainak végén hosszú, élénkvörös karom nőtt, melynek anyaga a korallra emlékeztetett. Testét makulátlanul fehér, egyenes szálú, selymes szőrzet fődte. A farka egyenes volt, mint a patkányé, és mintegy másfél láb hosszúságú lehetett. A feje leginkább a macskáéra emlékeztetett, a füle kivételével – ez ugyanis lekonyult, mint a kutyáé. Fogazata ugyanolyan élénkvörös volt, mint a karma.”

THE ANIMAL IMAGINED BY POE

In his *Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket*, published in 1838, Edgar Allan Poe attributed to certain Antarctic islands an astounding yet credible fauna. In Chapter XVIII, we read: *We also picked up a bush, full of red berries, like those of the hawthorn, and the carcass of a singular-looking landanimal. It was three feet in length, and but six inches in height, with four very short legs, the feet armed with long claws of a brilliant scarlet, and resembling coral in substance. The body was covered with a straight silky hair, perfectly white. The tail was peaked like that of a rat, and about a foot and a half long. The head resembled a cat's, with the exception of the ears; these were flapped like the ears of a dog. The teeth were of the same brilliant scarlet as the claws.*

A SZATÍROK

Így hívták őket a görögök; Rómában Faun, Pán és Silvanus volt a nevük. Deréktól lefelé kecskék; emberformájú és szőrös a törzsük, a karjuk és az arcuk. A homlokukon apró szarvak; hegyesek a füleik és kampós az orruk. Buja, részeges népség. Elkísérték Bakkhosz istent örömteli hindusz-táni hadjáratára. Csapdát állítottak a nimfáknak; kedvelték a táncot, ügyesen furulyáztak. Tisztelték őket a földművesek, nekik ajánlották az első termést. Bárányt is áldoztak nekik.

Egy tesszáliai barlangban egyszer Sulla légionáriusai elejtettek egy példányt ebből az alsóbb rangú istenségből, s odavitték vezérük elé. Tagolatlan hangokat hallatott, s oly visszataszító volt, hogy Sulla nyom-ban visszavítette a vadonba.

A szatírok emléke később hatott a középkori ördöggépre.

THE SATYRS

Satyrs was the Greek name for them; Rome called them Fauns, Pans, and Sylvens. In the lower part of the body they were goats; their torso, arms, and head were human. Satyrs were thickly covered with hair and had short horns, pointed ears, active eyes, and hooked noses. They were lascivious and fond of their wine. They attended Bacchus in his rollicking and bloodless conquest of India. They set ambushes for nymphs, relished dancing, and their instrument was the flute. Country people paid homage to them, offering them the first fruits of the harvest. Lambs were also sacrificed in their honour.

In Roman times, a specimen of these demigods was surprised asleep in his mountain den in Thessaly by some of Sulla's soldiers, who brought him before their general. The Satyr uttered inarticulate sounds and was so loathsome to the eyes and nostrils that Sulla had him at once sent back to the wilderness.

A memory of the Satyrs lived on in the medieval image of devils. The word 'satire' seems to have no connection with satyr; most etymologists trace satire back to satura lanx, a composite dish, hence a mixed literary composition, like the writings of Juvenal.

A LERNAI HIDRA

Tüphón (a Föld és Tartarosz eme rút fia) és a félig szépséges nő, félig óriáskígyó Ekhidna gyermeke a Lerna Hüdra. A történetíró Diodórosz szerint száz feje van; Apollodórosz Mitológiájában pedig kilenc. Lempriére ez utóbbit tekinti az általánosan elfogadott számnak; az a legborzalmasabb, hogy minden levágott fej helyén nyomban két új fej nőtt ki. Azt is mondták, hogy emberfejei vannak a Hüdrának, s köztük a középső örökéletű. Lehelete megmérgezte a vizeket, s kiszárította a mezőket. Még mikor aludt, akkor is mérgező volt körülötte a levegő, s aki ezt belélegezte, elpusztult. Juno azért nevelte fel, hogy később ösz-szemérje az erejét Herkulessel.

Úgy látszik, az örökkévalóságnak szánták ezt a kígyófélét. A Lerna mocsarában volt a búvóhelye. Herkules és lolaus talált rá a Hüdrára; Herkules levágta a fejeit, lolaus pedig fáklyával kiégette vérző sebeit. A legutolsó fejére, mely halhatatlan volt, egy nagy szikladarabot hengerít-tett Herkules, s az ma is ott van, ahova eltemette, és gyűlölködik, s ál-modik.

Más szörnyekkel vívott egyéb kalandjai során Herkules a Hüdra epé-jébe mártott nyilait használta, s halálos sebeket ejtett velük.

Az összecsapáskor Hüdra egyik barátja, egy rák, megmarta Herkules sarkát. A hős széttaposta. Juno felvitte az égbe, ahol is most csillagkép: a Rák jegye.

THE HYDRA OF LERNA

Typhon (the misshapen son of Tartarus and Terra) and Echidna, who was half beautiful woman and half serpent, gave birth to the Hydra of Lerna. Lemprière tells us that 'It had 100 heads, according to Diodorus; fifty according to Simonides; and nine according to the more received opinion of Apollodorus, Hyginus &c.' But what made the creature still more awful was that as soon as one of its heads was cut off, two more sprouted up in their place. It was said that the heads were human and that the middle one was everlasting. The Hydra's breath poisoned the waters and turned the fields brown. Even when it slept, the pollution in the air surrounding it could cause a man's death. Juno fostered the Hydra in her efforts to lessen Hercules' fame.

This monster appears to have been destined for eternity. Its den lay among the marshes near the lake of Lerna. Hercules and lolaus went in search of it; Hercules lopped its heads and lolaus applied a burning iron to the bleeding wounds, for only fire would stop the growth of the new heads. The last head, which was deathless, Hercules buried under a great boulder, and where it was buried it remains to this day, hating and dreaming.

In succeeding tasks with other beasts, Hercules inflicted deadly wounds with arrows dipped in the gall of the Hydra.

A sea crab friendly to the Hydra nipped Hercules' heel when he stepped on it during his struggle with the manyheaded monster. Juno placed the crab in the heavens where it is now a constellation and the sign of Cancer.

A REMORA

„Van egy Remora nevű hal, mely leginkább sziklák közt bolyong, s amely ha a hajógerinchez tapad, lelassítja a hajó haladását, innen kapta a nevét, továbbá ezért oly gonosz a varázsereje, s ezért akadályozza, illetve borítja homályba az ítéleteket és a pereket. Egy jó tulajdonsága azonban ellensúlyozza ezt a sok rosszat: a szülésig az anya méhében tartja a magzatot. A Remora nem ehető, nem is eszik. Arisztotelész úgy véli, hogy sok lába van e halnak, tudniillik a sok pikkely úgy áll rajta, mintha megannyi láb volna. . . Trebius Niger szerint egy láb hosszú, öt ujj vastag ez a hal, s képes megállítani a hajókat, továbbá ha sóval preparálják, a testéhez tapasztva fel tudja hozni a legmélyebb kútból is a lehullott aranyat.”

Különös végignézni ezt az utat, amely a hajók feltartóztatásától a perek és a szülések késleltetéséig vezet.

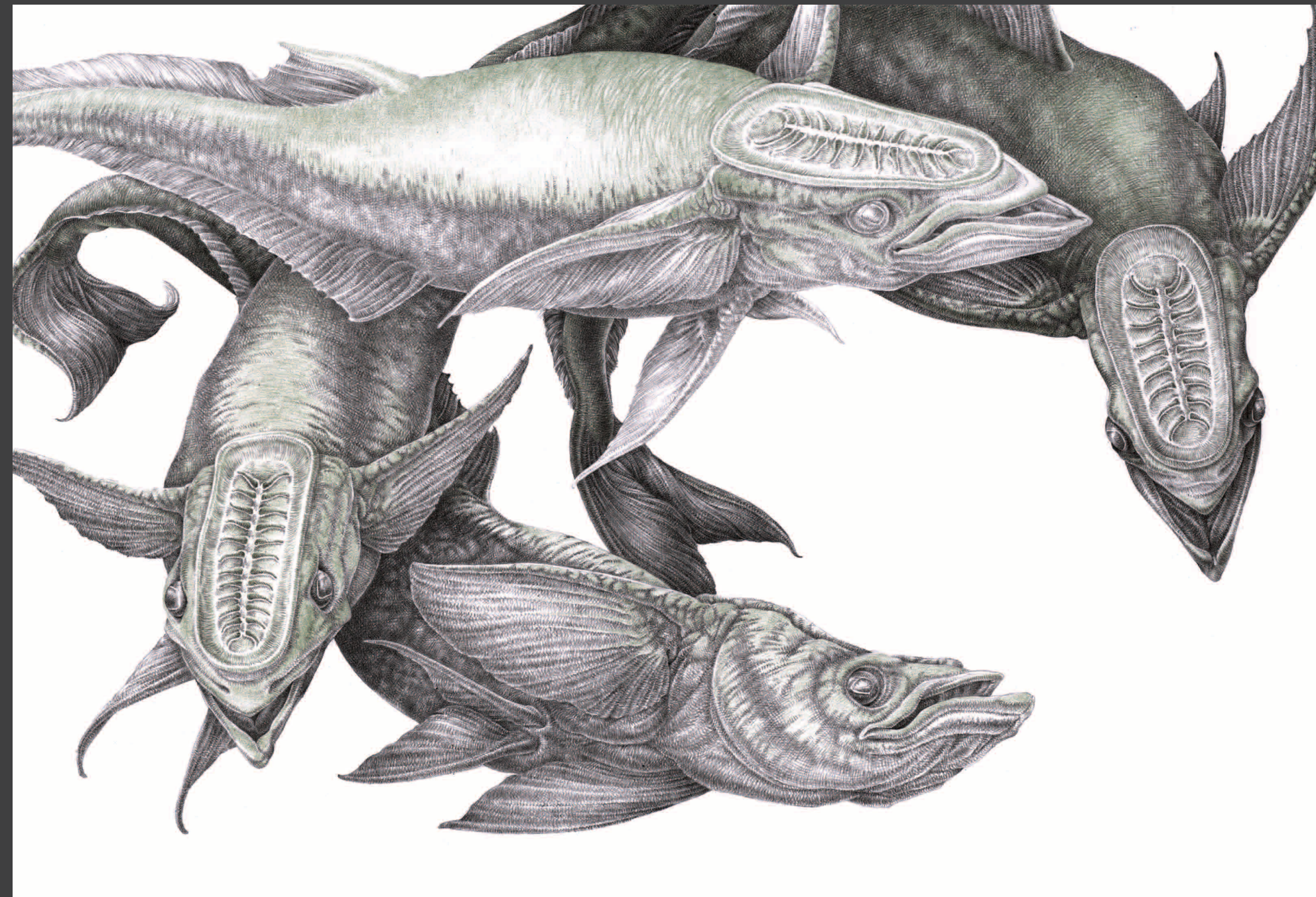
Másutt arról számol be Plinius, hogy egyetlen Remora döntötte el a Római Birodalom sorsát, amikor is az actiumi ütközetben megállította azt a gályát, amelyiken Marcus Antonius éppen seregszemlét tartott; és hogy ugyancsak egy Remora tartóztatta föl – négyszáz evezős ellenében – Caligula hajóját. „Süvít a szél, dühöng a vihar – kiált föl Plinius –, ám a Remora megfékezi a dühüket, megállítja a táncoló hajókat, s eléri azt, amit még a legsúlyosabb horgonnyal vagy horgonykötéllal sem lehet elérni.”

THE REMORA

There is a quite small fish that frequents rocks, called the sucking-fish. This is believed to make ships go more slowly by sticking to their hulls, from which it has received its name; and for this reason it also has an evil reputation for supplying a love-charm and for acting as a spell to hinder litigation in the courts, which accusations it counterbalances only by its laudable property of stopping fluxes of the womb in pregnant women and holding back the offspring till the time of birth. It is not included however among articles of diet. It is thought by some to have feet, but Aristotle denies this, adding that its limbs resemble wings. (Pliny then goes on to describe the murex, a variety of purple fish also credited with bringing ships under full sail to a standstill: ‘... it is a foot long and four inches wide, and hinders ships, and moreover ... when preserved in salt it has the power of drawing out gold that has fallen into the deepest wells when it is brought near them.’

It is remarkable how from the idea of delaying ships the Remora came to be associated with delays in lawsuits and later with delayed births.

Elsewhere, Pliny tells that a Remora decided the fate of the Roman Empire in the Battle of Actium, detaining the galley in which Mark Antony was reviewing his fleet, and that another Remora stopped Caligula’s ship despite the efforts of its four hundred oarsmen. ‘Winds blow and storms rage,’ exclaims Pliny, ‘but the Remora overmasters their fury and holds ships fast, achieving what the heaviest of anchors and the thickest of hawsers could never achieve.’

A SZALAMANDRA

Plinius azt írja *Természettörténet*-ének X. könyvében, hogy oly hideg a szalamandra teste, hogy érintésére kialszik a tűz; a XXI. részben azután még egyszer eltűnődik ezen, s kétkedően megjegyzi, hogy ha valóban rendelkezne az állat eme képességgel, amint a mágusok hiszik, akkor használnák is tűzoltásra. A XI. könyvben említ egy szárnyas, néglábú állatot, a Pyraustá-t, amely a ciprusi kohók tűzében él; ha kimegy a levegőre s repül egyet, holtan hullik a földre. Ennek a feledésbe merült állatnak a története beleolvadt a szalamandra későbbi mítoszába.

A főnixszel a test feltámadását bizonyították a teológusok; a szalamandra példájával pedig azt, hogy tűzben is élhetnek élőlények. Szent Ágoston Az Isten városáról című művében, a XXI. könyvben ez a cím áll az egyik fejezet élén: „*Lehetnek-e a testek örökkétartók a tűzben?*”; íme az első szakasza:

„Mit mutassak meg, honnan meggyőződhetnek a hitetlenek, hogy a lelkes és élő emberi testek nemcsak hogy a halállal szét nem oszlathatók, hanem még az örök tüzeknek gyötrelmeiben is megélnek? Mert ezt nem akarják a Mindenható hatalmának tulajdonítani, hanem sürgetik, hogy valami példa által győzessenek meg. Kiknek (azt) feleljük, hogy vannak állatok valóban romlandók és azért halandók, melyek mégis a tűzben élnének.”

THE SALAMANDER

In Book X of his *Natural History*, Pliny states that the Salamander ‘is so intensely cold as to extinguish fire by its contact, in the same way that ice does’; later he thinks this over, observing sceptically that if what magicians said about the Salamander were true, it would be used to put out house fires. In Book XI, he speaks of a four-footed, winged insect - called the ‘pyrallis’ or ‘pyrausta’ - living ‘in the coppersmelting furnaces of Cyprus, in the very midst of the fire’; if it comes out into the air and flies a short distance, it will instantly die. The Salamander in man’s memory has incorporated this now forgotten animal.

The phoenix was used as an argument by theologians to prove the resurrection of the flesh; the Salamander, as a proof that bodies can live in fire. In Book XXI of the *City of God* by St Augustine, there is a chapter called *Whether an earthly body may possibly be incorruptible by fire*, and it opens in this way:

What then shall I say unto the unbelievers, to prove that a body carnal and living may endure undissolved both against death and the force of eternal fire. They will not allow us to ascribe this unto the power of God, but urge us to produce it to them by some example. We shall answer them that there are some creatures that are indeed corruptible, because mortal, and yet do live untouched in the middle of the fire.

KERESZTEZŐDÉS

„Van egy furcsa állatom, félig macska, félig bárány. Örököltém, valaha apámé volt. Kifejlődni azonban csak nálam fejlődött ki, azelőtt inkább bárány lehetett, mintsem macska. De most egyformán van benne mindkettőből. Feje és karma macskára vall, nagysága és alakja bárányra; szeme mind a kettőre, mert rebbenő és vad, szőre is puha és testéhez simuló, mozdulatai, melyek ugrádozók és osonók egyaránt. Napsütésben összegömbölyödik az ablakdeszkán, és dorombol, a mezőn vadul futkároz, alig lehet újra befogni. Macskáktól menekül, bárányoknak nekirontana. Holdas éjszakákon a tetőeresz a legkedvesebb tartózkodási helye. Nyávogni nem tud, és a patkányoktól irtózik. A tyúktól mellett képes órák hosszat lesben lapulni, de soha, egyetlen alkalmat sem használt ki ölésre.

Édes tejjel etetem, ezt szereti a legjobban. Hosszú kortyokban szívja magába ragadozófogain át. Az állat természetesen nagy mulatság a gyerekeknek. Vasárnap délelőtt van a látogatási idő. Ölembe veszem az állatkát, és a szomszédság valamennyi gyereke körüláll.

Olyankor a legcsodálatosabb kérdések hangzanak el, melyekre senki emberfia felelni nem tud: Miért csak egy ilyen állat van, miért épp az én tulajdonomban, s hogy már előtte is volt-e ilyen állat, és mi lesz, ha kimúlik, egyedül érzi-e magát így, miért nincsenek kicsinyei, mi a neve és így tovább. Nem vesződöm a válaszadással, minden külön magyarázat nélkül beérem azzal, hogy megmutatom az állatot. A gyerekek olykor macskát hoznak magukkal, egyszer két báránnal jelentek meg. Ám várakozásukkal ellentétben elmaradt a felismerési jelenet. Az állatok nyugodtan nézték egymást állatszemükkel, s létüket kölcsönösen istenadta tényként nyugtázták. . .”

THE CROSSBREED

I have a curious animal, half-cat, half-lamb. It is a legacy from my father. But it only developed in my time; formerly it was far more lamb than cat. Now it is both in about equal parts. From the cat it takes its head and claws, from the lamb its size and shape; from both its eyes, which are wild and changing, its hair, which is soft, lying close to its body, its movements, which partake both of skipping and slinking. Lying on the window-sill in the sun it curls itself up in a ball and purrs; out in the meadow it rushes about as if mad and is scarcely to be caught. It flies from cats and makes to attack lambs. On moonlight nights its favourite promenade is the tiles. It cannot mew and it loathes rats. Beside the hen-coop it can lie for hours in ambush, but it has never yet seized an opportunity for murder.

I feed it on milk; that seems to suit it best. In long draughts it sucks the milk into it through its teeth of a beast of prey. Naturally it is a great source of entertainment for children. Sunday morning is the visiting hour. I sit with the little beast on my knees, and the children of the whole neighbourhood stand round me. Then the strangest questions are asked, which no human being could answer: Why there is only one such animal, why I rather than anybody else should own it, whether there was ever an animal like it before and what would happen if it died, whether it feels lonely, why it has no children, what it is called, etc.

I never trouble to answer, but confine myself without further explanation to exhibiting my possession. Sometimes the children bring cats with them; once they actually brought two lambs. But against all their hopes there was no scene of recognition. The animals gazed calmly at each other with their animal eyes, and obviously accepted their reciprocal existence as a divine fact.

A SZÍMURG

Soothey (Thalaba, 1801) és Flaubert is (Szent Antal megkísértése, 1874) említi Szímurg Ankát; Flaubert Sába királynőjének szolgájává degradálja a madarat, s leírása szerint narancsszínű, fémesen csillogó a tollazata, kicsiny emberfeje van, négy szárnya, keselyűkarma és jókora pávafarka. Az eredeti forrásokban ennél sokkal jelentősebb lény a Szímurg. A Királyok könyvé-ben, amely ősi iráni legendák verses gyűjteménye, Firdauszi a hős atyjának, Zálnak a nevelőapjaként tünteti föl; a XIII. században Farid ad-Din Attár az Istenség jelképeként vagy képmásának lépteti elő. Erre *A madarak beszédé*-ben kerül sor. A madarak távoli királya, Szímurg lehullat Kína közepére egy pompás tollat; megelégtelven a fejetlenséget, elhatározzák a madarak, hogy megkeresik Szímurgot. Tudják, hogy királyuk neve azt jelenti, hogy „harminc madár”; azt is tudják, hogy a vára a földet körülfutó, kör alakú, Kafnak nevezett hegyen vagy hegyláncon van. Eleinte néhány madár elretten az úttól, végül azért mégiscsak nekifognak a reménytelen vállalkozásnak; átkelnek hét völgyön, illetve tengeren; az utolsó előttinek Szédület a neve; az utolsó pedig Megsemmisülés. Sok zarándok meghátrál; többen odavesznek az úton. A sok szenvedéstől megtisztultan, harmincan érik el Szímurg hegyét. Végre szemügyre vehetik: azt látják, hogy ők maguk a Szímurg, hogy a Szímurg mindannyiukkal – külön-külön és együtt is – azonos.

THE SIMURGH

Both Southey's *Thalaba* (1801) and Flaubert's *Temptation of Saint Anthony* (1874) speak of the Simorg Anka; Flaubert reduces the bird's status to that of an attendant to the Queen of Sheba, and describes it as having orange-coloured feathers like metallic scales, a small silver-coloured head with a human face, four wings, a vulture's talons, and a long, long peacock's tail. In the original sources the Simurgh is a far more important being. Firdausi in the *Book of Kings*, which compiles and sets to verse ancient Iranian legends, makes the bird the foster father of Zal, father of the poem's hero; Farid al-Din Attar, in the twelfth century, makes it a symbol of the godhead. This takes place in the *Mantiq al-Tayr* (*Parliament of Birds*). The distant king of birds, the Simurgh, drops one of his splendid feathers somewhere in the middle of China; on learning of this, the other birds, tired of their present anarchy, decide to seek him. They know that the king's name means 'thirty birds'; they know that his castle lies in the Kaf, the mountain or range of mountains that ring the earth. At the outset, some of the birds lose heart, but finally, certain of them set out on the perilous venture; they cross seven valleys or seas, the next to last bearing the name *Bewilderment*, the last the name *Annihilation*. Many of the pilgrims desert; the journey takes its toll among the rest. Thirty, made pure by their sufferings, reach the great peak of the Simurgh. At last they behold him; they realize that they are the Simurgh, and that the Simurgh is each of them and all of them.

A TENGERI LÓ

Más fantasztikus állatoktól eltérően a Tengeri Ló nem különböző elemek keverékéből áll; egyszerűen csak egy vadló, mely a tengerben él, és csak akkor lép a szárazföldre, ha a sötét éjszakákon kancaszagot visz felé a szellő. Egy meghatározatlan szigeten – talán Borneón – kikötik a pástorok a király legszebb kancáit a partra, majd meghúzzák magukat a föld alatti üregekben; Szindbád látta is, amint kijött a tengerből a csikó, látta, hogy ráveti magát egy kancára, s hallotta, hogy felnyerít.

Burton szerint a XIII. századból ered az *Ezeregyéjszaka* meséi-nek végleges összeállítása; ugyanabban a században született és halt meg al-Kázzíni kozmográfus, aki A teremtés csodái című értekezésében ezeket a szavakat írta: „A Tengeri Ló olyan, akár szárazföldi társa, épp csak a sörénye és a farka dúsabb, csillogóbb a bőre, hasított a patája, akár a vad ökröké, természetre pedig kisebb, mint a szárazföldi ló, s valamivel nagyobb, mint a szamár.”

Egy XIII. századi kínai utazó, VangTaj-haj ezt írja a Kínai miszcelláneában: „A kancára leső Tengeri Ló fel-feltűnik a tengerparton; olykor el is fogják. Fekete, fényes a szőre; hosszú a farka, söpri a földet; a szárazföldön éppúgy jár, mint a többi ló, felettébb szelíd, több száz mérföldet is befut egy nap. Jobb, ha nem fürdetik folyóvízben, mert a víz láttán nyomban feltámad ősi természeté, s elúszik.”

THE SEA HORSE

Unlike most other imaginary animals, the Sea Horse is not a composite creature; it is no more than a wild horse whose dwelling place is the sea and who comes ashore only on moonless nights when the breezes bring him the smell of mares. On some undetermined island – maybe Borneo – the herders hobble the king’s finest mares along the coast and hide themselves underground. Here Sindbad saw the stallion that rose from the sea, watched it leap on to the female, and heard its cry.

The definitive edition of the *Book of a Thousand and One Nights* dates, according to Burton, from the thirteenth century; in this same century lived the cosmographer Zakariyya al-Qaswini who in his treatise *Wonders of Creation* wrote these words: *The sea horse is like the horse of dry land, but its mane and tail grow longer; its colour is more lustrous and its hooves are cleft like those of wild oxen, while its height is no less than the land horse’s and slightly larger than the ass’s.*

An eighteenth-century Chinese traveller, Wang Tai-hai, writes: *The sea horse usually appears along the coast in search of a mare; sometimes he is caught. His coat is black and shining, his tail is long and sweeps the ground. On dry land he goes like any other horse, is very tame, and in a day can travel hundreds of miles. But it is well not to bathe him in the river, for as soon as he sees water he recovers his ancient nature and swims off.*

TERMIKUS LÉNYEK

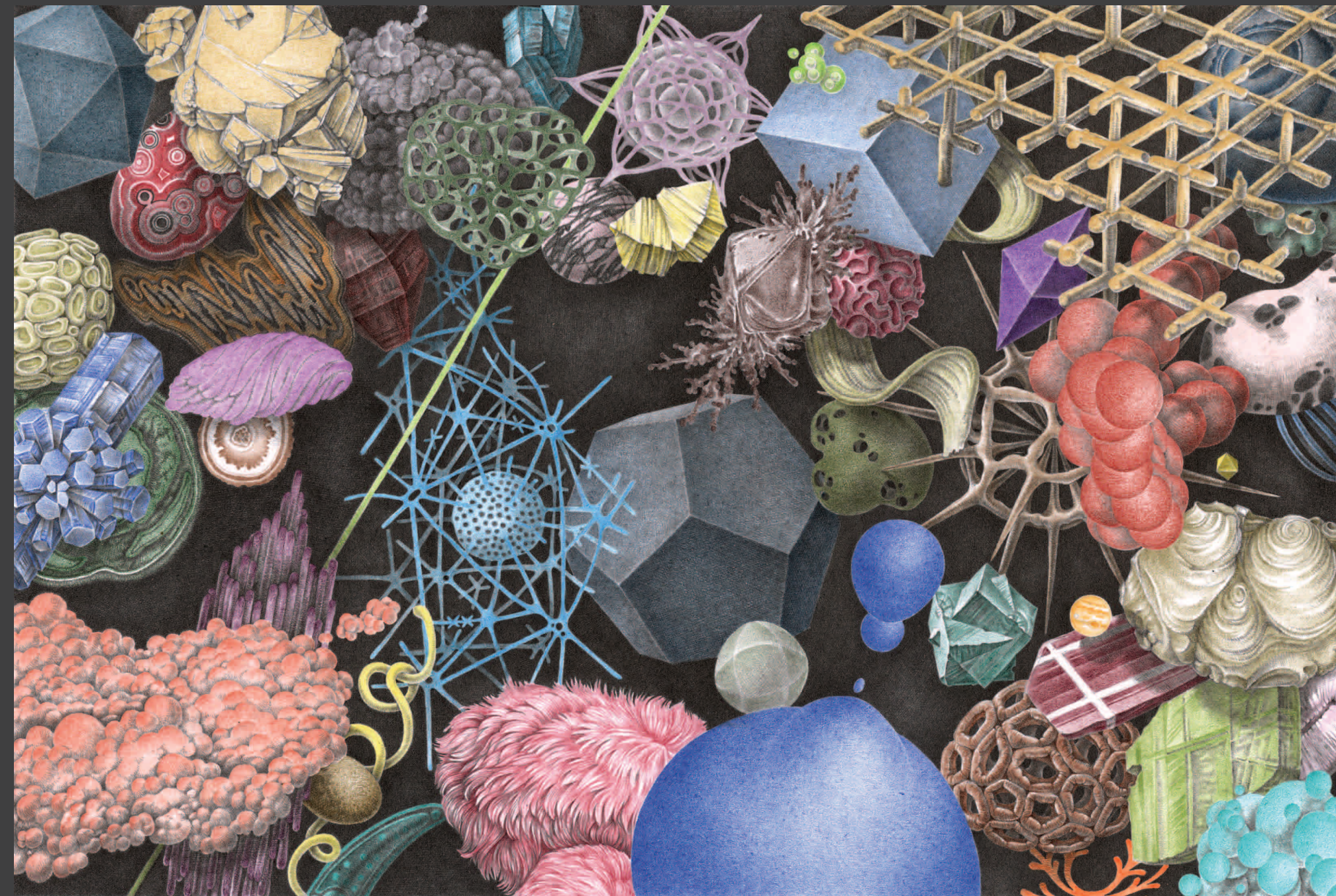
Rudolf Steiner teozófus és látnok előtt feltárult a titok, mely szerint bolygónk, mielőtt a most ismert Föld lett, átment egy Nap-korszakon, azelőtt pedig egy Saturnus-koron. Az ember ma fizikai testből, éteri testből, asztráلتestből és egóból áll; ama Saturnus-korban vagy -fázisban kizárólag fizikai test volt. Láthatatlan, tapinthatatlan volt, mivel akkor még nem létezett a Földön se szilárd, se folyékony, se gáznemű anyag. Csakis a hőállapotok, termikus formák léteztek. A különböző színárnyalatok szabályos és szabálytalan alakokat körvonalaztak a kozmikus térben; minden ember, minden lény változó hőmérsékletekből álló szervezet volt. Steiner tanúsága szerint a Saturnus-korban az emberiség valójában egy hideg-meleg állapotokból létrejött, vak, süket és érzéketlen halmaz volt. „*A kutató szemében a hő nem más, mint egy gáznál is finomabb szubsztancia*” – olvassuk Az okkult tudományok vázlata egyik lapján. A Nap-korszakot megelőzőleg tűzszellemek avagy arkan-
gyalok mozgatták amaz „emberek” testét, akik lassan már fénylettek és tündököltek.

Vajon álmolta ezt Rudolf Steiner? Vajon azért álmolta, mert mindez megtörtént egykor, az idők mélyén? Kétségtelen, hogy ezek a lények sokkal meghökkentőbbek, mint a más kozmogóniákban szereplő sok demiurgosz, kígyó meg bika.

THERMAL BEINGS

It was revealed to the visionary and theosophist Rudolf Steiner (1861-1925) that this planet, before it was the earth we now know, passed through a solar stage, and before that through a Saturnian stage. Man today is composed of a physical body, of an ethereal body, of an astral body, and of an ego; at the start of the Saturnian period he was a physical body only. This body was neither visible nor tangible, since at that time there were on earth neither solids nor liquids nor gases. There were only states of heat, thermal forms, defining in cosmic space regular and irregular figures; each man, each being, was an organism made of changing temperatures. According to the testimony of Steiner, mankind during the Saturnian period was a blind, deaf, and insensitive multitude of articulated states of heat and cold. *‘To the investigator, heat is but a substance still subtler than a gas,’* we read in one page of Steiner’s *Die Geheimwissenschaft im Umriss* (Outline of Occult Science). Before the solar stage, fire spirits, or archangels, animated the bodies of those ‘men,’ who began to glow and shine.

Did Steiner dream these things? Did he dream them because they had occurred ages earlier? What is undeniable is that they are far stranger than the demiurges, serpents, and bulls of other cosmogonies.

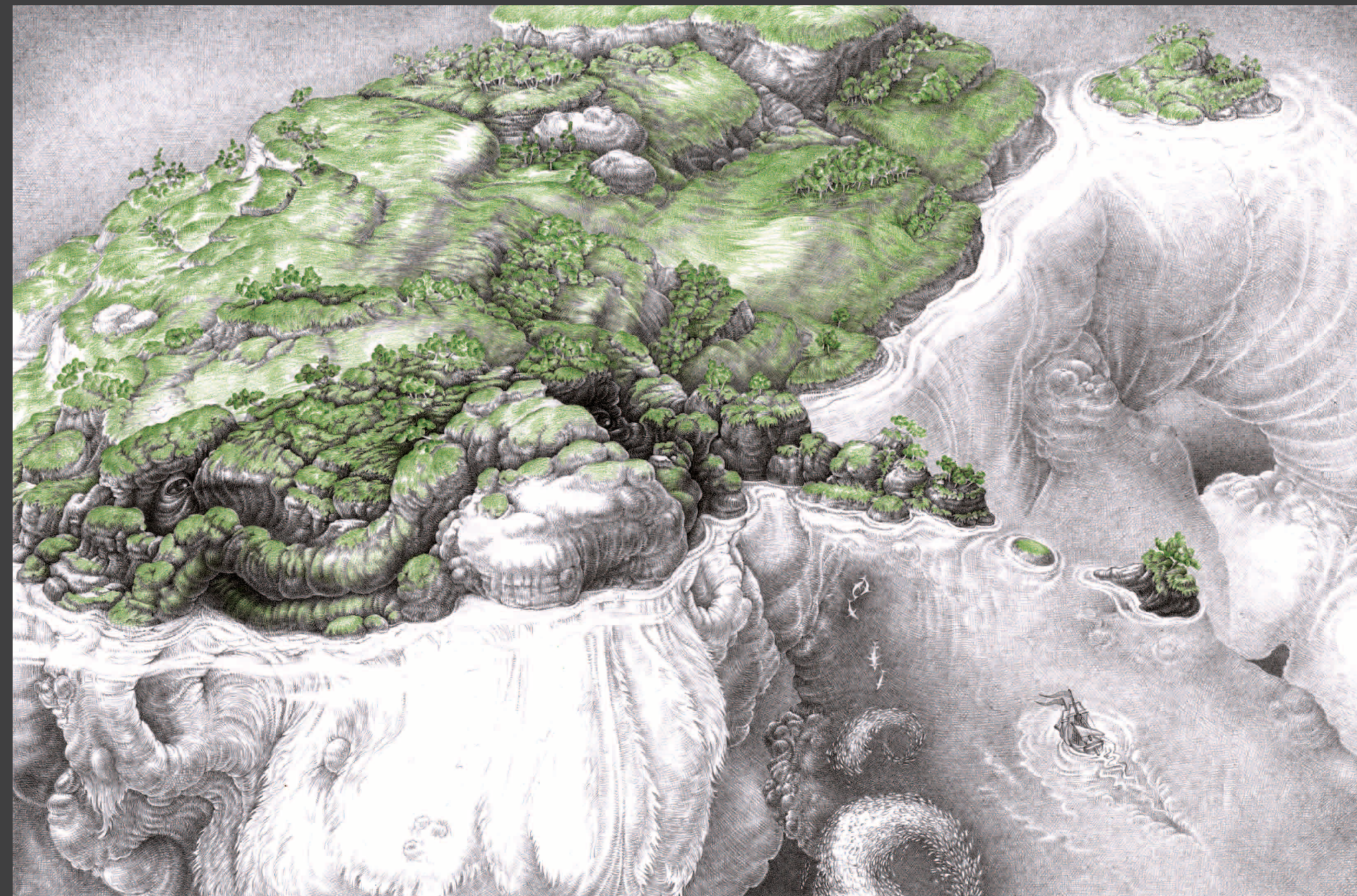

A SZARATÁN

Van egy történet, amely sok tájat és kort megjárt már; arról szól, hogy néhány tengerész egy névtelen szigetre vetődik, ám az később eltűnik a mélyben, s ők odavesznek, mert valójában élőlény az a sziget. Megtalálható e lelemény Szindbád első útján, akárcsak az *Őrjöngő Lóránt* VI. énekében („*Chella sia una isoletta ci credemo*” – „Azt hittük, egy kis sziget az a bálna”); továbbá Szent Brendan egyik ír legendájában és az alexandriai görög bestiáriumban; nemkülönben Olaus Magnus svéd főpap *Az északi népek története* (Róma, 1555) című művében s az *Elveszett Paradicsom* I. énekében, nevezetesen abban a szakaszában, melyben egy norvég habokon szunnyadó bálnához hasonlítja Milton a megrettent Sátánt („...*ki a norvég tajtékban alszik*”).

THE ZARATAN

There is one story that has ranged the whole of geography and all epochs - the tale of mariners who land on an unknown island which then sinks into the sea and drowns them because it is a living creature. This invention is found in the first voyage of Sindbad and in Canto VI, Stanza 37, of *Orlando Furioso* (*Chella sia una isoletta ci credemo* - 'We believed it [the whale] to be a small island'); in the Irish legend of St Brendan and in the Greek bestiary of Alexandria; in the *Historia de Gentibus Septentrionalibus* (Rome, 1555) by the Swedish ecclesiastic Olaus Magnus and in this passage from the opening of *Paradise Lost*, in which Satan, 'stretched out huge in length', is compared to a whale (203-8): Him haply slumbering on the Norway foam, The pilot of some small night-foundered skiff Deeming some island, oft, as seamen tell, With fixed anchor in his scaly rind, Moors by his side under the lee, while night Invests the sea . . .

A SZFINX

Az egyiptomi műemlékeken látható Szfinx (melyet Hérodotosz „androszphinx”-nek nevez, hogy megkülönböztesse görög párjától) emberfejű, földön fekvő oroszlán; feltehetőleg a királyi hatalmat jelképezte, egyzersmind a sírokat, a templomokat vigyázta. A Karnak utcáin lévő szfinxek – Ámon szent állatát követvén – kosfejűek. Az asszír emlékeken szakállas, koronás szfinxek vannak; a perzsa gemmákon is gyakori ez az ábrázolás. Plinius is említi – az etiópiai állatok jegyzékében – a szfinxet, de csak annyit mond róla, hogy „vörösésbarna a szőre és egyformák az emlői”.

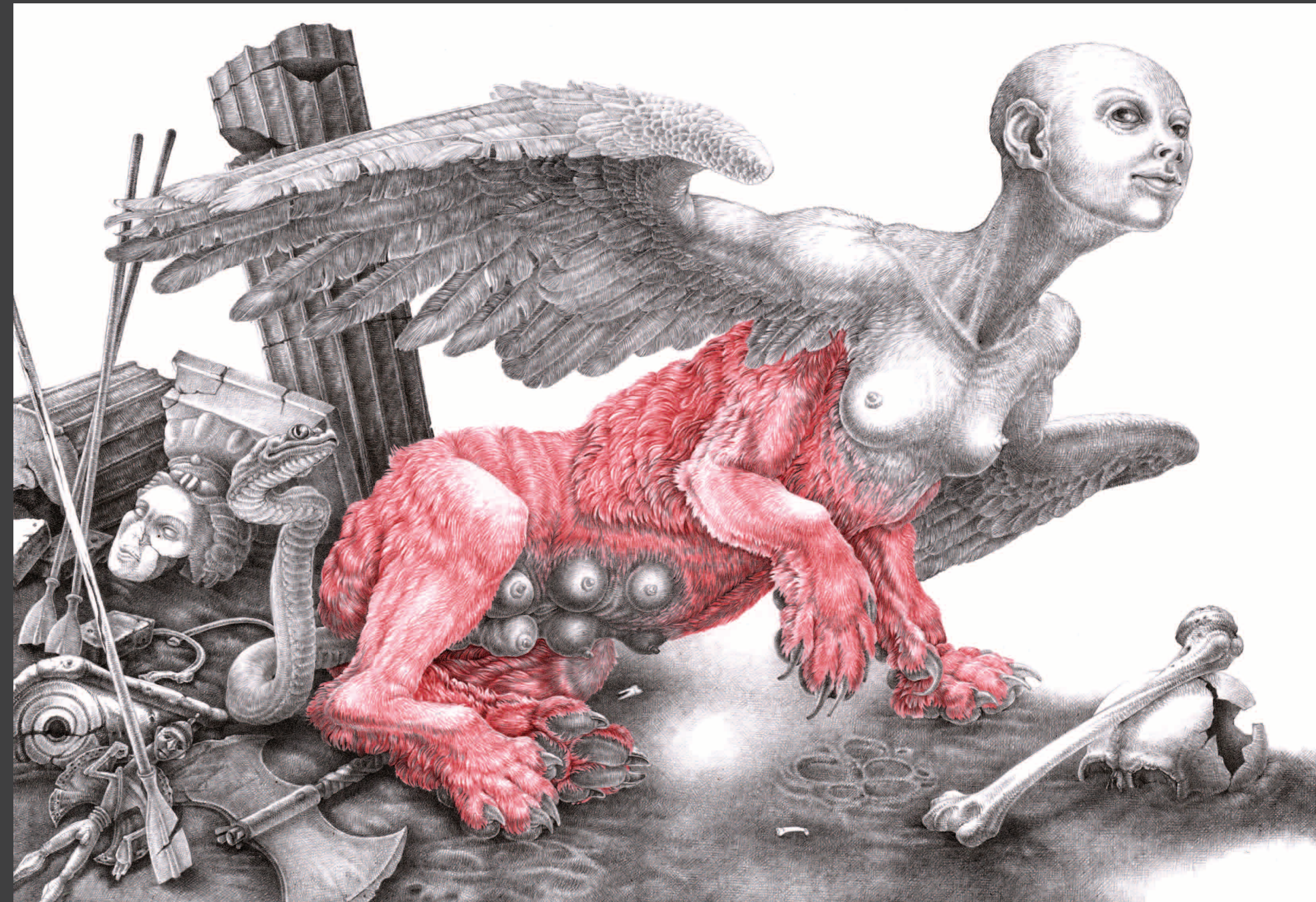
A görög szfinxnek asszonyfeje és -melle van, madárszárnya, oroszlánteste és -lába. Olykor kutyatestűnek és kígyófarkúnak mondják. Leírják róla, hogy azzal pusztítottaThéba népét, hogy rejtvényeket adott fel az embereknek (lévén, hogy emberhangja volt), s aki nem tudta a választ, azt mind felfalta. Iokaszté fiától, Oidiposztól ezt kérdezte: „*Melyik lénynek van négy lába, két lába és három lába, s minél több van neki, annál gyengébb?*”

Oidiposz azt felelte, hogy az ember az a lény: gyermekként négykézláb mászik a földön, felnőttként két lábon jár, öregségére pedig botra támaszkodik. Minthogy ezzel megfejtette a rejtvényt, a Szfinx levetette magát a hegy csúcsáról.

THE SPHINX

The Sphinx of Egyptian monuments (called by Herodotus androsphinx, or man-sphinx, in order to distinguish it from the Greek Sphinx) is a lion having the head of a man and lying at rest; it stood watch by temples and tombs, and is said to have represented royal authority. In the halls of Karnak, other Sphinxes have the head of a ram, the sacred animal of Amon. The Sphinx of Assyrian monuments is a winged bull with a man's bearded and crowned head; this image is common on Persian gems. Pliny in his list of Ethiopian animals includes the Sphinx, of which he details no other features than 'brown hair and two mammae on the breast'.

The Greek Sphinx has a woman's head and breasts, the wings of a bird, and the body and feet of a lion. Some give it the body of a dog and a snake's tail. It is told that it depopulated the Theban countryside asking riddles (for it had a human voice) and making a meal of any man who could not give the answer. Of Oedipus, the son of Jocasta, the Sphinx asked, 'What has four legs, two legs, and three legs, and the more legs it has the weaker it is?' (So runs what seems to be the oldest version. In time the metaphor was introduced which makes of man's life a single day. Nowadays the question goes, 'Which animal walks on four legs in the morning, two legs at noon, and three in the evening?') Oedipus answered that it was a man who as an infant crawls on all fours, when he grows up walks on two legs, and in old age leans on a staff. The riddle solved, the Sphinx threw herself from a precipice.

A TROLLOK

A valkűrök Angliában a falvak világában rekedtek, majd boszorkánnyá süllyedtek; a skandináv népeknél az ősi mitológia óriásai pedig – azok, akik Jötunheim lakói voltak s Thór istennel hadakoztak – faragatlan trollokká satnyultak. A *Régibb Edda* elején álló kozmogóniában azt olvassuk, hogy midőn eljön az Istenek Alkonya, felhágnak az óriások Bifrostra, a szivárványra, és széttörik, majd egy farkas és egy kígyó kíséretében elpusztítják a világot; a néphitben szereplő trollok gonosz, ostoba elfek, kik hegyi barlangokban vagy rozoga kunyhókban laknak. A legkiválóbbaknak két-három fejük is lehet.

A trollok Henrik Ibsen drámai költeményének, a *Peer Gynt*-nek (1867) köszönhetik hírüket. Ibsen elsősorban is nacionalistának ábrázolja őket; azt hiszik ugyanis – vagy legalábbis igyekeznek elhitetni magukkal –, hogy pompás ital az általuk készített rettenetes kotyvalék, s hogy palota a barlangjuk. Peer Gyntöt úgy igyekeznek megkímélni hajlékuk undorító látványától, hogy felajánlják, hogy kitépik a szemét.

THE TROLLS

In England, after the advent of Christianity, the Valkyries (or 'Choosers of the Slain') were relegated to the villages and there degenerated into witches; in the Scandinavian countries the giants of heathen myth, who lived in Jotunnheim and battled against the god Thor, were reduced to rustic Trolls. In the cosmogony opening the *Elder Edda*, we read that in the Twilight of the Gods, the giants, allied with a wolf and a serpent, will scale the rainbow Bifrost, which will break under their weight, thereby destroying the world. The Trolls of popular superstition are stupid, evil elves who dwell in mountain crannies or in ramshackle huts. Trolls of distinction may bear two or three heads. Henrik Ibsen's dramatic poem *Peer Gynt* (1867) assures them their immortality. Ibsen depicts the Trolls as, above all, nationalists. They think, or do their best to think, that the foul concoction they brew is delicious and that their hovels are palaces. So that Peer Gynt would not witness the sordidness of his surroundings and the ugliness of the princess he is about to marry, the Trolls offer to put out his eyes.

A TEKNŐCÖK ŐSANYJA

A kereszténység előtt huszonkét évszázaddal a jószágos Nagy Jü császár bejárta és lépteivel lemérte a Kilenc Hegy, a Kilenc Folyó és a Kilenc Mocsár vidékét, majd felosztotta a földet a földművelés és az erények gyakorlására alkalmas Kilenc Tartományra. Ezzel megfékezte a Vizeket, melyek az Ég és a Föld elöntésével fenyegettek; a történetírók elbeszélése szerint egy patakból előbukkant, természetfölötti avagy angyali Teknőc tárta fel előtte az emberi világnak eme felosztását. Egyesek szerint ez a hüllő – valamennyi Teknőc Öreganyja – vízből és tűzből volt; mások már szokatlanabb anyagnak tekintik: szerintük a Nyilas konstellációt alkotó csillagok fényéből volt. Páncéljáról egy kozmikus írást lehetett leolvasni – Hung Fan (Egyetemes Szabály) a címe –, illetve egy fekete-fehér pontokból kirakott ábrát, amely az említett mű Kilenc Részét mutatta.

A kínaiak félgömbnek tekintik az eget, s négyszögűnek a földet; ezért látnak világképet, világmodellt a Teknőcökben. A Teknőcök részesei továbbá a végtelen kozmikus időnek is; ezért természetes, hogy a szellemiséggel rendelkező állatok közé sorolják (úgy, mint az Egyszarvút, a Sárkányt, a Főnixet és a Tigrist), és hogy a jósek leolvassák páncéljáról a jövőt.

Tan-Kuj (Teknőc-Szellem) a neve annak a lénynek, mely felfedte a császárnak a Hung Fan-t.

THE MOTHER OF TORTOISES

Twenty-two centuries before the Christian era, the good emperor Yü the Great travelled and measured with his steps the Nine Mountains, the Nine Rivers, and the Nine Marshes, and divided the land into Nine Provinces fit for virtue and agriculture. In this way he held back the Waters that threatened to flood Heaven and Earth, and left us this account of his Public Works.

Historians tell that the manner in which he divided his territory was revealed to him by a supernatural or sacred Tortoise that arose from the bed of a river. There are those who claim that this amphibious creature, the mother of all Tortoises, was made of water and fire; others attribute a less common substance to it: starlight of the constellation Sagittarius. On the Tortoise's shell could be read a cosmic treatise called the Hong Fan (Universal Rule), or a diagram made of black and white dots of the Nine Subdivisions of that treatise.

To the Chinese, the heavens are hemispherical and the earth quadrangular, and so, in the Tortoise with its curved upper shell and flat lower shell, they find an image or model of the world. Moreover, Tortoises share in cosmic longevity; it is therefore fitting that they should be included among the spiritually endowed creatures (together with the unicorn, the dragon, the phoenix, and the tiger) and that soothsayers read the future in the pattern of their shells.

Than-Qui (Tortoise-Spirit) is the name of the creature that revealed the Hong Fan to the emperor.

A Magyar Természettudományi Múzeumban
2017-ben rendezett kiállítás kísérő katalógusa

Magyar szöveg: Scholz László
Angol szöveg: Norman Thomas di Giovanni
Grafikai terv: Makovecz Benjamin
Nyomdai munkák: EPC Nyomda, Budaörs

EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK • EXHIBITIONS

Budapest, Magyar Természettudományi Múzeum, 2017 (megnyitó: Csányi Vilmos)
Dunaszerdahely (Szlovákia), Kortárs Magyar Galéria, 2016 (megnyitó: Götz Eszter)
Budapest, Budavári Általános Iskola, 2016 (megnyitó: Draskóczy Anett)
Budapest, FUGA Építészeti Központ, 2015 (megnyitó: Szily Imre Balázs)
Budakalász, Kós Károly Művelődési Ház és Könyvtár, 2014 (megnyitó: Makovecz Virág)
Budapest, Szép Műhely Galéria, 2014 (megnyitó: Makovecz Benjamin)
Dunakeszi, Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola, 2012 (megnyitó: Mészáros Ferenc)
Budapest, Magyar Építőművészek Szövetsége Székháza, 2012 (megnyitó: Sáros László)
Budapest, MTA Csillagászati Kutatóintézet, 2010 (megnyitó: Ponor Thewrewk Aurélt)
Győr, Xántus János Múzeum, 2010 (megnyitó: Makovecz Benjamin)
Veszprém, Városi Művelődési Központ, 2009 (megnyitó: Simon Károlyt)
Budapest, Magyar Építőművészek Szövetsége Székháza, 2007 (megnyitó: Csányi Vilmos)
Budapest, Ökollégium ARTGaléria, 2007 (megnyitó: Makovecz Benjamin)
Pásztó, Nógrádi Múzeum, 2005 (megnyitó: Kordos László)
Pécs, Természettudományi Múzeum, 2005 (megnyitó: Főzy István)
Budapest, Magyar Természettudományi Múzeum, 2004 (megnyitó: Csányi Vilmos)
Budapest, Magyar Építőművészek Szövetsége Székháza, 2003 (megnyitó: Gerle Jánost)

